

Козачук А. М.

Київський університет імені Бориса Грінченка

**НАРОДНІ ПІСНІ В ПЕРЕКЛАДІ ПОВІСТІ ІВАНА ФРАНКА
«ВЕЛИКИЙ ШУМ»: СТИЛЕМЕТРИЧНИЙ АСПЕКТ**

Статтю присвячено стилеметричному аспекту проблеми перекладу українських народних пісень. Метою статті є встановлення послідовності перекладацьких пріоритетів шляхом стилеметричного дослідження трансформацій, що мають місце під час перекладу народних пісень у повісті Івана Франка «Великий шум» англійською мовою. Дослідження проведено на матеріалі перекладу Роми Франко. У результаті розкриття теоретичного підґрунтя проблеми у статті зазначається, що переклади Роми Франко сприяють популяризації України за кордоном, зокрема через поширення не лише самих текстів, але й інформації про їхніх авторів. Івана Франка перекладачка називає найвидатнішим автором, у науковому дискурсі стверджується, що переклад його творів є складним завданням. Досліджені тексти пісень були створені в межах силабо-тонічної традиції, що зумовило вибір таких критеріїв для розгляду перекладу, як наявність рими, парокситонність, вокалічність, місце розташування у строфі, а також семантична еквілінеарність. Стилеметричне дослідження передбачало обробку даних у середовищі електронної таблиці, де було визначено кількість збігів в оригінальному та перекладеному текстах і ступінь збереження кожного критерію. У результаті проведення вимірювань встановлено, що під час перекладу українських народних пісень англійською мовою пріоритет критеріям віддавався в такому порядку: семантична еквілінеарність, наявність рими, спосіб римування, вокалічність, парокситонність. Виявлено високу точність відтворення змісту, що дає можливість цільовій аудиторії мати краще уявлення про зміст пісень, включених автором до оригінального тексту. Наявність і спосіб римування в тексті перекладу допомагають налаштуватися читачеві на текст пісні на відміну від звичайної цитати чи інтертекстуального елемента. Низька кількість збігів у ритмі та кількості складів не є критичною, оскільки розглянутий у дослідженні переклад текстів пісень призначений не для співу, а для читання.

Ключові слова: віршований переклад, ідіолект перекладача, римування, Рома Франко, стилеметрія.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси, що охопили велику кількість різних галузей в Україні, заторкнули, зокрема, і філологічну науку. З одного боку, спостерігається стійка тенденція до поширення наукових текстів у відкритому доступі, що розширює їхню потенційну цільову аудиторію, з іншого – відбувається обмін не лише науковими знаннями й ідеями, але й методами наукових досліджень, методологіями тощо. Паралельно з бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (а також прикладної лінгвістики) набувають ширшого використання математичні методи в тих галузях досліджень, які до цього традиційно вважалися «гуманітарними» – такими, що протиставлялися точним наукам і здебільшого не передбачали широкого залучення формул, чисел, кількісних вимірювань тощо. В англійській мові на позначення точних та гуманітарних наук існують навіть різні лексеми – *sciences* і *arts*. І хоч усі лінгвісти в нашій

країні під час здобуття фахової освіти дізнаються про структуралізм чи глосематику, коли знайомляться з історією лінгвістичних учень, у вітчизняній мовознавчій науці математичні методи використовуються помітно рідше, ніж у західному науковому дискурсі. У перекладознавстві, як окремій галузі лінгвістики, використання математичних методів набуває ще більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження перекладу поезії зосереджується певною мірою на вивченні загальної проблематики та проблем ідіостилі письменника та перекладача – наприклад, праці В. Бялика, Н. Євтушенко, Р. Зорівчак, М. Іваницької та ін. Водночас перелічені нами автори не послуговуються математичними методами, що залишає широке поле діяльності в цій площині.

М. Іваницька в одній зі статей робить висновок про важливу роль художнього перекладу українських творів за кордоном для самої України

завдяки своєму впливу на процес формування іміджу нашої держави за кордоном [4, с. 486]. Рома Франко, подібно до інших перекладачів української художньої літератури, робить значний внесок у справу популяризації України за кордоном.

Незважаючи на те, що перекладачка народилася в Канаді, вона з дитинства чула українську мову, володіла нею на високому рівні й усвідомлювала роль своєї перекладацької, наукової та освітянської діяльності, про що пише В. Бялик [1, с. 356]. Через переклади Роми Франко здійснюється не лише популяризація художніх текстів, але й поширення інформації про їхніх авторів, які були визначними особистостями.

Більшість збірок її перекладів містять біографічні довідки про авторів оригінальних творів. Івана Франка в такій довідці вона, зокрема, називає найвидатнішим з українських письменників [8, с. 345]. Не лише про І. Франка, але і про його твори як джерело для перекладу писала Р. Зорівчак. Вона вважала переклад його текстів надскладним завданням, оскільки перекладачеві в цьому разі доводиться не лише мати справу з великою кількістю різноманітних художніх засобів, але й багато чого пояснювати цільовій аудиторії [3, с. 3].

Обрана для аналізу повість Івана Франка «Великий шум» була вперше надрукована в 1907 р., її англійський переклад датується 2006 р. [9]. Сам твір є прозовим, проте містить 24 уривки з народних пісень, з яких одна «польська, але русинами зложена» [7, с. 238], а решта 23 – українськомовні [7]. 22 пісні в тексті за сюжетом супроводжують весільний обряд, таким чином даючи читачеві уявлення про українські весільні звичаї, що були поширені на Галичині понад століття тому.

Постановка завдання. Метою статті є встановлення послідовності перекладацьких пріоритетів шляхом стилеметричного дослідження трансформацій, що мають місце за перекладу народних пісень у повісті Івана Франка «Великий шум». Матеріалом дослідження послужили 24 тексти українських народних пісень загальним обсягом 144 рядки, що увійшли до цієї повісті (від 2 до 18 рядків у кожній пісні), а також тексти їх перекладів, виконані Ромою Франко.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи особливості перекладу поезії, Н. Свтушенко аналізує потенційні явища в мові перекладу, які не лише використовуються в тексті, але і можуть служити засобом дослідження ідіостилію поета-перекладача [2, с. 61]. На підставі того, що ідіостиль тісно пов'язаний з ідіолектом, у нашому випадку

стає можливим доповнення корпусу досліджень, присвячених перекладацькому ідіолекту Роми Франко, оскільки вивчення його стилеметричного аспекту відбувалося переважно на матеріалі перекладів прози [5], розгляд подібної проблематики на матеріалі поезії був залишений на перспективу подальших досліджень.

Оскільки оригінальний текст містить поетичні фрагменти, які створені в межах силабо-тонічної традиції і характеризуються наявністю рим, ми вважаємо релевантним обрати такі критерії для розгляду перекладу, як їх парокситонність (чоловічі, жіночі), вокалічність (вокалічні, консонантні), місце розташування у строфі (суміжні, перехресні, кільцеві) [6, с. 593], а також еквілінеарність для розгляду змістового компонента текстів народних пісень.

Для проведення стилеметричного дослідження нами було створено суцільну вибірку на основі електронної таблиці, до якої було занесено тексти народних пісень так, щоб, з одного боку, кожен рядок був представлений у вигляді окремої одиниці вибірки, але з іншого – належним чином інвентаризований, що дозволило розглядати не лише окремі рядки, але і цілісні тексти пісень. Представлення кожного рядка у вигляді окремої одиниці вибірки дозволило здійснити зіставлення перекладу з оригіналом і визначити відповідність або невідповідність кожному критерію за допомогою звичайної логічної операції «істина/хиба», для чого нами було виокремлено такі величини, як:

- а) наявність римування – R ;
- б) парокситонність – P ;
- в) вокалічність – V ;
- г) місце розташування у строфі – L ;
- г) семантична еквілінеарність – S .

Звідси випливає, що для обробки даних за величинами R , P , V та S було достатньо в кожному рядку присвоїти кожній із цих величин значення 1 або 0 за принципом $f := 0$ для тих випадків, коли відповідний критерій за зіставлення оригіналу і перекладу не збігається, і $f := 1$, коли він збігається. Оскільки величина L за своєю сутністю передбачає розгляд не окремих рядків, а більших фрагментів, ми аналізували цілісні тексти пісень, проте присвоювали їй числове значення залежно від відстані між римами (проте без зміни принципу присвоєння значень 0 чи 1 за кожний рядок), що зумовило збільшення проміжку числових значень змінної f таким чином: $0 \leq f \leq 4$. Обчислення суми випадків збігів за критеріями дало можливість визначити узагальнений ступінь збереження кожного критерію під час перекладу

у відсотках за формулою $a = F / 144 \cdot 100\%$, де F набуває значення суми випадків збігів за кожним окремим критерієм відповідно: $F = \sum f(R)$ для наявності римування, $F = \sum f(P)$ для парокситонності, $F = \sum f(V)$ для вокалічності, $F = \sum f(L)$ для місця розташування у строфі, $F = \sum f(S)$ для семантичної еквілінеарності.

Розглянемо приклади перекладів у площині кожного із зазначених критеріїв. Наприклад:

(1-о) *Із стріхи горіхи летіли,
А свахи горівки схотіли.*

*Та вже ж нам староста догодить,
Що нас та горівка доходить* [7, с. 269].

(1-п) *From thatched roofs nuts tumbled down,
The kinswomen want some whiskey now,
The starosta is doing his best to please,
The whiskey is drawing near with ease* [9, р. 269].

Наведений текст складається із чотирьох рядків, у перекладі їхня кількість не змінюється. В оригінальному тексті кожен рядок заримований з іншим рядком (АА ББ), у перекладі таке явище повною мірою збережене. Однак це явище, принаймні 23 фрагментам, є правилом, що містить виняток:

(2-о) *Уже нам дають борщу,*

*А я чола не морщу,
Бо борщ – найстарша страва
І господині слава* [7, с. 272].

(2-п) *Now they're serving borshch,
And of course I don't frown,
For it's the very oldest dish,
The jewel in a housewife's crown* [9, р. 274].

У прикладі (2) кожен рядок оригіналу заримований (АА ББ), тоді як у перекладі римується один з одним лише другий і четвертий рядки (АБ ВБ). Узагалі у перекладі заримовані 134 рядки в порівнянні зі 136 заримованими рядками в оригіналі, що становить 98,5%. Уважатимемо, що рима як явище загалом збережена.

Парокситонність пов'язана з місцем розташування наголосу в кінці рядка. Наголос на останньому складі дає окситонну («чоловічу») риму, у разі ненаголошеного останнього складу рима називається парокситонною («жіноча») [6, с. 593]. Наприклад:

(3-о) *Візьміть собі капусту у станів,
А нам дайте курочку з шафраном!* [7, с. 273].

(3-п) *Take that cabbage and go the dickens,
And bring us instead some saffron chicken* [9, р. 275].

Це єдиний уривок з вибірки, у якому окситонність збігається цілком – в обох рядках спостерігаємо однаковий тип рими і в оригіналі, і в пере-

кладі. В одній з пісень цей критерій цілком не збігається, у більшості текстових фрагментів спостерігаємо частковий збіг:

(4-о) *Ой, що ж нам дали? Печені!*

Ой то ж нам були перчені!

Чи з перцем, чи не з перцем,

Але з ласкавим серцем [7, с. 273].

(4-п) *Oh, what's now? Roasted meat!*

Served with pepper, what a treat!

But it matters not how much pepper,

If served with love, there's nothing better

[9, р. 277].

У прикладі (4) усі рядки оригіналу мають парокситонну риму, у перекладі – лише два перших. Усього у вибірці парокситонність збігається у 50 рядках зі 144, що становить 34,7%. Аналіз ритміки рядків показав, що українськомовному (та в одній пісні польськомовному) текстові оригіналу значно більшою мірою притаманні парокситонні рими, тоді як англійськомовному перекладу – окситонні. Це можна пояснити постійним наголосом на передостанній склад для польської мови, а також широким використанням в оригінальному тексті діалектних форм, у яких спостерігається значний вплив польської мови. Переважання наголосу на останньому складі рядка в перекладі зумовлюється більшою питомою часткою односкладових повнозначних слів в англійській мові, які здатні брати на себе наголос.

Вокалічність рими полягає в розрізненні останнього звука в рядку в межах опозиції «голо-сний :: приголосний». Розглянемо особливості відтворення вокалічності на прикладах:

(5-о) *Солодкий медяник, солодкий,*

Так, як час утіхи короткий.

Поки його згадують мусиш,

Не один твердий горіх розкусиш [7, с. 274].

(5-п) *The honey cookie tastes so sweet,*

And times of joy so swiftly fleet.

Before you bring fond memories back,

Many a hard nut you'll have to crack [9, р. 278].

У прикладі (5) усі чотири рядки мають консонантну риму як в оригіналі, так і в перекладі. Але таких випадків, коли всі рядки в пісні зберігають приголосний або голосний звук під час перекладу, на всю вибірку лише 4. У більшості пісень спостерігається частковий збіг за цим параметром:

(6-о) *А вже ж ми заробили:*

Коровай посадили,

Соломою підгнітили

І задом, і передом, –

Давайте ж нам горівки з медом! [7, с. 268].

(6-п) *We have done our job, and how!*

*The korovay is baking now,
The straw-fed fire will turn it brown
Until it's ruddy, gleaming, sunny.
So give us whiskey mixed with honey!* [9, p. 268].

У цьому прикладі збігається вокалічність у першому і другому рядках, тоді як у решті рядків значення параметра в перекладі змінюється на протилежне. Узагалі чітко вираженої загальної тенденції до вокалічності чи консонантності в оригіналі чи перекладі не спостерігається, проте дотримання критерію вокалічності можна відзначити в 61 рядку зі 144, що становить 42,4%.

Що стосується місця розташування рими у строфі, можемо відзначити наявність таких способів римування, як суміжні та перехресні. Наприклад:

(7-0) *Капуста на грядці сиділа,
На пісному рости не хтіла,
Капусту кухарка вносила,
А вна солонини просила,
Капуста і жінка до власти
Усе потребує омасти* [7, с. 273].
(7-п) *The cabbage in the garden sat
Refusing to grow without pork fat,
And when indoors it was taken
It asked at once to be paired with bacon.
To make a cabbage or a woman flutter,
Remember that both must be buttered* [9, p. 275].

У прикладі (7) ми бачимо три пари рядків, поєднаних суміжними римами – їхній спосіб римування можна представити як (AA BB BB). У перекладі зберігається такий самий спосіб римування. Таких пісень у вибірці більшість – 16 із 24. Третина пісень у перекладі спосіб римування змінюють, як-от:

(8-0) *Радуйся, матінко!
Ведем ти дитятонько,
Як одно, так друге,
Тепер твої обоє* [7, с. 272].
(8-п) *Rejoice, O dear mother!
Here's a child for you,
You had one, here's another,
And both belong to you* [9, p. 274].

Чотири рядки оригіналу поєднані суміжним римуванням (AA BB). У перекладі спосіб римування змінюється на перехресний (AB AB), де перший рядок римується із третім, а другий із четвертим. У декількох інших випадках перехресне римування змінюється на суміжне. Загалом спосіб римування під час перекладу залишається незмінним у 104 рядках зі 144, що становить 72,2%.

Однозначному трактуванню підлягає семантична еквілінеарність у перекладі цих пісень. У всіх 144 рядках у вибірці відтворено зміст у перекладі відповідних рядків, що також демонструють усі наведені в цій статті приклади. Отже, ступінь дотримання семантичної еквілінеарності дорівнює 100%, що також є причиною того, що кількість рядків перекладу ідентична кількості рядків оригіналу.

Висновки і пропозиції. Розташування визначених нами критеріїв, за якими ми розглядали переклад народних пісень, дає підстави говорити про такі пріоритети для перекладачки: (1) семантична еквілінеарність; (2) наявність рими; (3) спосіб римування; (4) вокалічність; (5) парокситонність. Отже, досліджений нами спосіб перекладу віршованого тексту в межах його стилеметричного аспекту виявляє високу точність відтворення змісту, що дає можливість цільовій аудиторії мати краще уявлення про зміст пісень, включених автором до оригінального тексту, а наявність і спосіб римування допомагають налаштуватися читачеві перекладу саме на текст пісні, а не на звичайну цитату чи просто інтертекстуальний елемент. Ритм та кількість складів, які здебільшого не збігаються в разі зіставлення оригіналу і перекладу, ми не вважали релевантними для нашого дослідження, оскільки переклад текстів пісень у цьому разі призначений не для співу, а для читання.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в розширенні і доповненні характеристик перекладацького ідіолекту Роми Франко, а також у розгляді особливостей перекладу текстів пісень узагалі.

Список літератури:

1. Бялик В. Цивілізаційна місія перекладу: північно-американський контекст. *Прикарпатський вісник Наукового товариства імені Шевченка*. Серія «Слово». 2019. № 3 (55). С. 350–362.
2. Євтушенко Н. Потенційні форми в ідіостилі поета-перекладача (зіставлення англомовних віршів і їх українських перекладів). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація». 2018. Вип. 5. С. 61–65.
3. Зорівчак Р. Сприйняття творчості та особистості Івана Франка як символу інтелектуальної України в англомовному світі. *Українське літературознавство*. 2014. Вип. 78. С. 3–14.
4. Іваницька М. Роль літературних перекладів у формуванні образу України на німецькомовних теренах. *Наукові записки*. Серія «Філологічні науки». 2018. Вип. 164. С. 481–486.

5. Козачук А. Ідіолект перекладів Роми Франко: семантичний та стилеметричний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2018. 20 с.
6. Літературознавчий словник-довідник / уклад.: Р. Гром'як та ін. Київ, 1997. 752 с.
7. Франко І. Великий шум. *Зібрання творів* : у 50-ти т. / І. Франко. Київ, 1976. Т. 22 : Повісті та оповідання (1904–1913). Київ, 1979. С. 208–317.
8. Bibliographical notes. *Riddles of the Heart : selected prose fiction* / R. Franko (transl.) ; S. Morris (ed.). Toronto, 2004. P. 345–349.
9. Franko I. The Raging Tempest. Transl. by R. Franko. *Turbulent Times : A Trilogy* / R. Franko (transl.) ; S. Morris (ed.). Toronto, 2006. Volume 1 : Winds of Change : Selected prose by Ivan Franko. 2006. P. 185–334.

**Kozachuk A. M. FOLK SONGS IN TRANSLATION OF IVAN FRANKO'S
THE RAGING TEMPEST NARRATIVE: THE STYLOMETRIC ASPECT**

The article is devoted to the stylometric aspect of the problem of translation of Ukrainian folk songs. The purpose of the article is to establish a sequence of translation priorities through stylometric investigation of the transformations that occur when translating into English the folk songs from Ivan Franko's "The Raging Tempest" narrative. The present research is based on Roma Franko's translation. As a result of discovering the theoretical basis of the problem, the article indicates that Roma Franko's translations help promote Ukraine abroad, in particular by spreading not only the texts themselves but also the information about their authors. The translator calls Ivan Franko the most prominent author; in academic discourse it is claimed that the translation of his works is a difficult task. The studied lyrics were created within a syllabic tradition, which resulted in the choice of presence of rhyme, (par)oxitonic and vocalic rhymes, their location in the stanza, as well as semantic equivalence as criteria for analysis of the translation. The stylometric study involved processing of data within a spreadsheet interface, where the number of matches in the source and translated texts and the degree of each criterion retaining were determined. As a result of measuring, it was established that the translation of Ukrainian folk songs into English displayed the priority in the following order: semantic equivalence, presence of rhyme, method of rhyming, vocalic rhymes presence, (par)oxitonic rhymes presence. High accuracy of content rendering has been detected – this enables the target audience to have a better understanding of the content of the songs included by the author in the source text. The presence and the way of rhyming in the translation text helps the reader to perceive the matter as the lyrics of the song rather than a regular quotation or intertextual element. The low number of matches in the rhythm and the number of syllables is not critical since the translation of the lyrics is not aimed for singing but for reading.

Key words: rhyming, Roma Franko, stylometry, translator's idiolect, verse translation.